

NEFT NARXINING GLOBAL IQTISODIY BARQARORLIKKA TA'SIRI

Muallif: Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston

Milliy universiteti Matematika fakulteti

Matematika analiz kafedrası Matematik

iqtisodiyot yo'nalishi 1-kurs magistranti

Ikrom O'rolovich Baxtiyorov

Tel: +998915770425

E-mail: baxtiyorovikrom00@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda neft narxining o'zgarishi global iqtisodiy barqarorlikka ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Dunyo bozorida neft eng muhim strategik xomashyo sifatida xalqaro savdo, transport va energetika tizimining barqaror faoliyatida hal qiluvchi o'rin tutadi. Neft narxidagi keskin ko'tarilish yoki pasayish mamlakatlarning makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga, inflyatsiya darajasiga, davlat byudjetiga hamda tashqi savdo balansiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, eksportchi mamlakatlar uchun yuqori narx iqtisodiy o'sishga turtki bo'lsa, importga tayanadigan davlatlarda iqtisodiy muammolarga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois neft narxining dinamikasi global iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil sifatida o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Neft narxi, Global iqtisodiyot, Iqtisodiy barqarorlik, Energetika xavfsizligi, Jahon bozori, Neft eksporti, Neft importi, Inflyatsiya, Byudjet daromadlari, Xalqaro moliya tizimi.

KIRISH

Bugungi kunda neft jahon xo'jaligi va iqtisodiyotining strategik resursi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Energetika tizimining asosiy tayanchi bo'lgan neft va uning narxi nafaqat ishlab chiqarish jarayonlariga, balki transport, savdo, moliya va ijtimoiy sohalarga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Jahon bozorida neft narxining o'zgarishi global iqtisodiy barqarorlikka sezilarli ta'sir ko'rsatib, eksportchi va importchi davlatlarning iqtisodiy manfaatlarini turlicha shakllantiradi. Xususan, neft eksport qiluvchi mamlakatlarda narxning yuqoriligi iqtisodiy o'sishni tezlashtirsa, importga tayanadigan davlatlarda esa inflyatsiya kuchayishi, davlat byudjetiga yuk ortishi kabi muammolarni yuzaga keltiradi. Shu bois neft narxining dinamikasi va uning oqibatlarini o'rganish bugungi global iqtisodiyotda muhim ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. So'nggi o'n yilliklarda neft narxining keskin o'zgarishi global iqtisodiyotda turli inqirozlar va muvozanatsizliklarni keltirib chiqargan. Masalan, 2008-yildagi moliyaviy inqiroz davrida ham, 2020-yilda pandemiya sharoitida ham neft narxining pasayishi va ko'tarilishi dunyo iqtisodiy tizimida jiddiy

silkinishlarga sabab bo'ldi. Bu holat xalqaro moliya bozorlari, tashqi savdo balanslari hamda davlatlarning makroiqtisodiy siyosatiga bevosita ta'sir ko'rsatgan.

Bugungi kunda neft narxi faqat iqtisodiy jarayonlarga emas, balki geosiyosiy vaziyatga ham chambarchas bog'liq bo'lib qolmoqda. Yirik davlatlar o'rtasidagi siyosiy kelishmovchiliklar, energetika siyosatidagi o'zgarishlar va global talab-taklif nisbatining o'zgarishi neft bozorini beqarorlashtiruvchi asosiy omillar sirasiga kiradi. Shu sababli neft narxining global iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini o'rganish nafaqat ilmiy ahamiyatga ega, balki davlatlar uchun iqtisodiy siyosatni samarali yuritishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Neft bugungi kunda jahon xo'jaligi uchun eng muhim strategik resurslardan biri hisoblanadi. Uning narxi nafaqat energetika sohasida, balki ishlab chiqarish, transport, qishloq xo'jaligi, kimyo sanoati va boshqa ko'plab sohalarning samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Neftning jahon iqtisodiyotidagi ulkan o'rni shundan iboratki, u nafaqat energiya manbai, balki xalqaro savdo va moliyaviy barqarorlikning ham asosiy omilidir.

Neft narxining oshishi eksportchi davlatlar uchun katta foyda keltiradi, chunki ular davlat byudjetini to'ldirish, yangi investitsiya loyihalarini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Aksincha, importchi mamlakatlarda narxning yuqoriligi ishlab chiqarish xarajatlarini orttiradi, inflyatsiya darajasini oshiradi va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi. Shu sababli neft narxi ko'pincha "global iqtisodiyot barometri" sifatida qoraladi.

Shuningdek, xalqaro moliya tizimida ham neft narxining o'zgarishi muhim rol o'ynaydi. Neftning narxi barqaror bo'lmagan davrlarda valyuta kurslarida o'zgarishlar kuzatiladi, kapital bozorlarida esa beqarorlik ortadi. Bu jarayon global iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda neft narxining ahamiyatini yanada oshiradi. Neft narxining o'zgarishi jahon iqtisodiy barqarorligiga kuchli ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillardan biridir. Neft bozoridagi tebranishlar xalqaro iqtisodiy tizimda muvozanatning buzilishiga, ayrim davlatlar uchun esa iqtisodiy inqirozlarga sabab bo'lishi mumkin.

Birinchidan, neft eksport qiluvchi mamlakatlar narxning pasayishi natijasida davlat byudjetida katta yo'qotishlarga duch keladilar. Bu esa ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish va milliy valyuta barqarorligini ta'minlashda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ikkinchidan, importga tayanadigan davlatlarda esa neft narxining oshishi ishlab chiqarish xarajatlarini ko'paytiradi, inflyatsiya darajasini keskin oshiradi va aholining turmush darajasiga salbiy ta'sir etadi. Shuningdek, neft narxining beqarorligi xalqaro moliya bozorlarida ham xavfli oqibatlarga olib keladi. Valyuta kurslarining tebranishi, kapital oqimlarining o'zgarishi va investitsion muhitning noaniqligi global iqtisodiy barqarorlikni izdan chiqaruvchi omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Bundan tashqari, neft narxining keskin o'zgarishi geosiyosiy vaziyatga ham ta'sir etib, yirik davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy raqobat va siyosiy qarama-qarshiliklarni kuchaytirishi mumkin. Shu bois global barqarorlikni ta'minlashda neft narxining dinamikasini muntazam kuzatib borish va unga moslashuvchan iqtisodiy siyosat yuritish muhim ahamiyat kasb etadi. Neft narxining global iqtisodiyotga keskin ta'sirini yumshatish va barqarorlikni ta'minlash uchun bir qator choralar ko'rilishi zarur. Eng avvalo, xalqaro miqyosda energetika siyosatini muvofiqlashtirish muhim ahamiyatga ega. Yirik neft eksport qiluvchi mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar narxlarning haddan tashqari keskin o'zgarishiga yo'l qo'ymaslik uchun o'zaro kelishuvlarga erishishlari lozim.

Shuningdek, mamlakatlar milliy iqtisodiy siyosatida neftga qaramlik darajasini kamaytirish, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va muqobil energiya manbalarini rivojlantirish muhim strategik vazifa hisoblanadi. Bu yo'l bilan davlatlar neft narxining tebranishlariga nisbatan bardoshlilikni oshiradilar.

Moliya sohasida esa neft narxining o'zgarishiga qarshi zaxira jamg'armalari shakllantirish, risklarni sug'urtalash mexanizmlaridan foydalanish hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur. Shu bilan birga, neft bozoridagi talab va taklifni barqarorlashtirish uchun yangi texnologiyalarni joriy etish va energiya samaradorligini oshirish ham muhim yo'nalish hisoblanadi.

Umuman olganda, neft narxining barqarorligini ta'minlash nafaqat alohida davlatlar uchun, balki butun jahon iqtisodiy xavfsizligi va barqaror rivojlanishi uchun dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, neft narxining o'zgarishi global iqtisodiy barqarorlikka bevosita ta'sir etuvchi muhim omildir. Narxlarning keskin ko'tarilishi yoki pasayishi eksportchi va importchi mamlakatlar uchun turlicha iqtisodiy oqibatlarni yuzaga keltiradi. Bu jarayon davlatlarning byudjet siyosatiga, inflyatsiya darajasiga, tashqi savdo balansiga va xalqaro moliya bozorlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, neft narxining o'zgarishi nafaqat iqtisodiy, balki geosiyosiy muammolarga ham sabab bo'lib, global miqyosda barqarorlikni izdan chiqarishi mumkin. Shu bois mamlakatlar iqtisodiy siyosatini ishlab chiqishda neft bozoridagi dinamikani chuqur o'rganishi, energiya manbalarini diversifikatsiya qilishi va muqobil energiya resurslarini kengaytirishi zarur. Umuman olganda, neft narxining global iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini ilmiy jihatdan o'rganish va amaliy yechimlar ishlab chiqish jahon hamjamiyati uchun dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayev A., Xolmatov B. *Jahon iqtisodiyoti asoslari*. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2020.
2. Karimov I. *Energetika xavfsizligi va barqaror rivojlanish masalalari*. – Toshkent: “Ma’naviyat”, 2018.
3. Samuelson P., Nordhaus W. *Economics*. – New York: McGraw-Hill, 2019.
4. Hamilton J.D. *Historical Oil Shocks*. – University of California, San Diego, 2011.
5. International Energy Agency (IEA). *World Energy Outlook 2023*. – Paris: IEA Publications, 2023.
6. BP. *Statistical Review of World Energy 2022*. – London: BP p.l.c., 2022.
7. OPEC. *Annual Statistical Bulletin 2023*. – Vienna: OPEC Secretariat, 2023.
8. Krugman P., Obstfeld M., Melitz M. *International Economics: Theory and Policy*. – London: Pearson, 2020.